

Stališča do jedrske elektrarne – skozi čas

Pogled na oblikovanje oz. spreminjanje stališč Slovencev do jedrskih elektrarn in radioaktivnih odpadkih bomo oprli na vrsto empiričnih raziskav te problematike, ki so bile opravljene od 1984 do 1992.¹

Leto 1984: Usmerjenost k varčevanju, energetska varčni tehnologiji; zadržanost do jedrske energije

Pri prvi (1) raziskavi smo poizkušali razkriti prevladujoča stališča Slovencev do vprašanj energetike, razkrivali pa smo tudi poglede na delovanje in gradnjo jedrske elektrarne. Naša pozornost je bila namenjena trem osnovnim sestavinam. Prva sestavina: zadovoljstvu s preteklim razvojem in delovanjem elektroenergetskega sistema predvsem z vidika zadovoljevanja potreb po elektriki. Raziskava je pokazala prevladovanje pozitivnih ocen (67,0%). Druga sestavina: pripisovanje prednosti pri gradnji elektrarn glede na njen tip.

Velika večina anketirancev je hidroelektrarnam pripisala odločilne prednosti pred drugimi tipi elektrarn (71,1%); prednost termoelektrarnam na premog je pripisalo le 5,5% in jedrskim elektrarnam le 4,8% anketirancev.

Tretja sestavina: zanimalo nas je, ali ljudje napredek povezujejo s povečevanjem porabe energije, ali dojemajo omejene možnosti pridobivanja energije in torej možnosti za njeno omejeno porabo. Osnovne sestavine empirično razkrita energetskega nazora na tej točki so: zavzemanje za vsestransko varčevanje in smotrno porabo elektrike v gospodinjstvu, hitrejša gradnja novih elektrarn in s tem povečana proizvodnja elektrike, varčevanje z elektriko v industriji ter zavzemanje za posodobitev tehnoloških procesov, pospešena gradnja malih ter zasebnih hidroelektrarn in končno prenehanje gradnje energetske požrešnih industrijskih naprav in objektov. Prevladujoči Slovenčev energetskega nazor se v tem času izražava v zadovoljstvu z oskrbo z električno energijo, z usmeritvijo energetskega razvoja na obnovljive vire ter v zavzemanju za racionalno porabo razpoložljive električne energije ob hkratnem povečevanju njene proizvodnje.

Usmerjenost k jedrskim energetskim virom je že v tem času izrazito zadržana. To se še posebej pokaže v stališčih do delovanja in gradnje jedrskih elektrarn.

* Dr. Niko Toš, profesor na Fakulteti za družbene vede v Ljubljani.

¹ Prikazani so rezultati naslednjih raziskav:

- (1) N. Toš, C. Trampuž: Stališča Slovencev o razvoju elektro energetskega sistema, FSPN-CJMMK, Ljubljana 1984, 222 str.
- (2) Skupina avtorjev: Slovensko javno mnenje 1987 (SJM87), Delavska enotnost, Ljubljana, 1987, 104 str.
- (3) Skupina avtorjev: Ekološka sondaža in raziskava tiska, FSPN-CJMMK, Ljubljana 1990, 187 str.
- (4) Skupina avtorjev: Jugoslavija na kriznoj prekretnici, Institut društvenih nauka, Beograd 1991, 335 str.
- (5) Skupina avtorjev: Stališča občanov o razvojni problematiki Posavja, FDV – CJMMK, Ljubljana 1992, 101 str.
- (6) Poročilo: Stališča o delovanju oz. zaprtju Jedrske elektrarne Krško in o referendumu FDV – CJMMK, Ljubljana 1992, 8 str.

Za vse raziskave je značilno, da ustrezajo metodološkim standardom reprezentativne raziskave stališč na nacionalnem vzorcu (N = 2100), razen ene (4), ki je bila izvedena na jugoslovanskem reprezentativnem vzorcu, in (6), ki je bila izvedena kot pisna anketa, ter tretje (5), ki je bila izvedena na vzorcu prebivalcev občin Krško in Brežice.

Tako ima npr. v tem času večina anketirancev (59,0%) sicer pretežno pozitivno mnenje o delovanju jedrske elektrarne Krško in le manjši del (19,8%) izreka negativno mnenje o njenem delovanju, v zvezi z možnostjo gradnje nove druge skupne elektrarne na Hrvaškem prevladujejo (43,1%) pozitivne opredelitve, medtem ko v zvezi z možnostjo gradnje take elektrarne v Sloveniji že prevlada negativno stališče (41,1%). Med razlogi proti nadaljnji gradnji jedrskih elektrarn močno izstopajo ekološki in varnostni vidiki, nasploh pa tudi gospodarski vidiki.

Primerjava z rezultati predhodnih meritev, opravljenih v vrsti raziskav Slovensko javno mnenje (SJM), pokaže, da se prevladujoči pozitiven oz. neopredeljen odnos do gradnje jedrskih elektrarn in njihovega delovanja v Sloveniji jasneje izoblikuje in kritično izrazi. Tako se je raziskovalec (Toš, Trampuž, 1) v tem času spraševal, kaj med raziskavo določa takšno dinamiko procesov oblikovanja energetskega nazora. Ali so na Slovenčev energetskega nazora bistveno vplivali ekološko-idejni tokovi v Zahodni Evropi, gibanje zelenih itd.? Ali je izostren energetskega nazora v zvezi z gradnjo jedrske elektrarne izraz večje kritičnosti do varovanja naravnega človekovega okolja ter odkritih primerov grobih kršitev v zvezi s tem? Zdelo se je protislovno, da se ob izraziti gospodarski krizi, ko sta bila očitna vsestranski manko resničnega človekovega vpliva na najpomembnejše odločitve in hkrati izrazito pomanjkanje materialnih dobrin, vse jasneje oblikuje zavest, da je varovanje človekovega naravnega okolja – ne glede na trenutno mnenje – trajna in temeljna razvojna vrednota.

Raziskava je torej že v tem času (1984) nakazala, da je zavračanje jedrskih elektrarn pomembna sestavina Slovenčevega energetskega oz. družbenorazvojnega nazora in vrednotenja.

Leto 1987: Zaznava nevarnosti ekoloških katastrof; splošna ekološka senzibiliziranost prebivalstva

Projekt SJM nam ponuja v analizi podatke o občutenju ogroženosti v življenjskem in delovnem okolju od leta 1973 do 1987 (Toš, 2). Na podlagi teh in vrste drugih podatkov smo tedaj prišli do sklepa o bistvenem povečanju ekološke zavesti slovenskega prebivalstva in hkrati s tem vse večji zaskrbljenosti prebivalstva za sodelovanje oz. angažiranje, da bi ekološkimi merilom prilagodili prihodnji razvoj. Pri tem ima velik pomen gotovo černobilska katastrofa, saj je raziskava pokazala, da skoraj vsi anketiranci izražajo bojazen, da bi se lahko taka katastrofa ponovila bodisi pri nas ali kje blizu nas v Evropi. Izoblikuje se jasno stališče proti gradnji druge jedrske elektrarne v Sloveniji; prevladuje mnenje, da bi morali odločanje o nadaljnji gradnji jedrskih elektrarn prepustiti ljudem na referendumu. Černobilski šok pa se izraža tudi v kritični izostritvi drugih vidikov ekološke zavesti: v odnosu do propadanja gozdov, onesnaževanja vodnih virov, zraka in še posebej v odklanjanju gradnje energetske požrešnih industrijskih objektov. Ekološka senzibiliziranost ljudi se izraža pri vrednotenju vprašanj nadaljnjega gospodarskega razvoja Slovenije in v vse izrazitejšem odklanjanju ideološko-industrijskih megaprojektov.

Reprezentativna raziskava v vseh jugoslovanskih republikah (4) je pokazala na intenzivno oblikovanje ekološke zavesti v vseh družbenih prostorih takratne Jugoslavije, hkrati pa opozorila na pomembne razlike med njimi ter na to, da v posameznih družbenih prostorih (republikah) na njeno oblikovanje vplivajo različni, pogosto med seboj nepovezani in celo protislovni dejavniki. Raziskava je tudi nakazala, da k oblikovanju ekološke zavesti prispevajo posebni procesi kristalizacije nacionalnih vzorcev obnašanja, kulturnih arhetipov ter razlike v političnih kulturah, in s tem zavrгла podmeno o »jugoslovanski ekološki zavesti«.

Rezultati raziskave v jugoslovanskih družbenih prostorih (Toš, 4) so nakazali smer prehoda od najbolj »ekologizirane zavesti« v Sloveniji do njenega vznikanja na Kosovu, v Črni gori in Makedoniji. Hkrati pa so opozorili tudi na neuskkljenost v različnih izrazih površinskega zajemanja ekološke zavesti ob njeni nizki izoblikovanosti, ki se kaže predvsem v deklarativnem ekološkem radikalizmu, ki nima opore v objektivnem izkustvenem doživljanju pojavov in torej ne določa ciljev in intenzivnosti ravnanj, torej ne določa prakse. Na deklarativno naravo razkritega ideološkega radikalizma v nerazvitih okoljih in deloma v Srbiji nas opozarja tudi neskladje med visokim pozitivnim vrednotenjem ekoloških gibanj na eni strani ter dejstvom, da se v večini jugoslovanskih okolij ekološka oz. zelena gibanja sploh niso spustila v tekmo na parlamentarnih volitvah ob družbenih preobratih. Pri tem je Slovenija izjema. Raziskava je opozorila tudi na politizacijo ekološke zavesti in politično nacionalnimi konflikti. Na to še posebej opozarja razkritje, da anketiranci iz okolij, ki so močno oddaljena od izvora potencialnega radioaktivnega žarčenja (lokacije JE Krško) in ki niso izrazito ekološko občutljivi do razmer v lastnem okolju, izrekajo radikalnejše mnenje o jedrski energetski perspektivi kot pa ljudje v okoljih, ki so potencialno neposredno izpostavljeni tem nevarnostim in naj bi bili sicer ekološko zelo občutljivi. Rezultati te raziskave spodbujajo razmislek o tem, kako na osveščanje, še posebej mladih ljudi, delujejo izobraževalni sistemi. Analiza sicer razkrije znamenja generacijske določenosti ekološke zavesti, pa vendar ne tako izrazito, da bi lahko sklepali o učinkovanju socializacije skozi izobraževalni sistem. Izobraževanje za »družbeno blaginjo«, za »kakovost življenja«, ki z analizo odprtih ekoloških problemov določa merila in oblikuje ekološke vrednote, je stvar prihodnjih ureditev. Primerjalna analiza je v tem pogledu pokazala na rahle prednosti v Sloveniji.

Leto 1990: Prva kompleksna ekološka sondaža nakaže odklonilen odnos do gradnje odlagališč NSRO

Ekološka sondaža, ki je bila v celoti posvečena raziskavi stališč do jedrskih elektrarn ter gradnji odlagališča za nizko- in sredneradioaktivne odpadke (NSRO), ponuja podrobnejši vpogled v spremembe ekološke zavesti Slovencev, kot se izraža v izoblikovanosti pogledov na energetsko politiko, na ekološki aktivizem oziroma ekološko mobilizacijo ter povsem konkretno na stališča do gradnje odlagališč NSRO v Sloveniji.

a) Proces spreminjanja ekološke zavesti. Kazalniki splošne ekološke zavesti v tem projektu so obsegali (Malnar, 3-3): vrednotenje ekološke problematike v kontekstu družbenih in ekonomskih problemov ter stališča anketirancev do

jedrske energije in različnih posledic njene uporabe oz. zaznavanje relativne škodljivosti le-teh ob drugih ekoloških problemih. Raziskava je pokazala, da daleč največji del anketirancev (47%) pripisuje prav uničenju okolja največji pomen z vidika ogrožanja varnosti v svetu, temu pa na drugem mestu (44%) sledijo vidiki oz. dejavniki aktualne gospodarske krize. Velik delež (66%) anketiranih izraža pripravljenost za žrtvovanje oz. prevzemanje žrtev v prid varstva okolja. »Čisto okolje« po pomenu, ki mu ga anketiranci pripisujejo, zavzema visoko mesto, takoj za dvema ekonomskima vidikoma (trdno gospodarstvo, gospodarska rast). Anketiranci torej pripisujejo gospodarskim ciljem prednost pred ekološkimi, ekološke cilje pa razvrščajo višje kot druge družbenorazvojne cilje ali hotenja.

Raziskava nadalje pokaže, da se še bolj izostrijo kritični pogledi na uporabo jedrske energije, na jedrske elektrarne oz. posledice njihovega delovanja. Objekti, povezani z uporabo jedrske energije, se izkažejo kot problem, ki anketirance še posebno ekološko vznemirja. Obenem pa raziskava pokaže, da zaskrbljenost in kritičnost v zvezi z delovanjem jedrske elektrarne ne temeljita na dobrem poznavanju bistva in jasnem razlikovanju posameznih vidikov ogrožanja oziroma onesnaževanja okolja. Skupina višje izobraženih anketirancev, ki v odnosu do jedrske energije in njenih učinkov na okolje izraža manj kritična stališča, nakazuje domnevo, da bi boljše informacije in seznanjenost s to problematiko lahko bistveno racionalizirale odnos do jedrske energije in objektov, povezanih z njenim pridobivanjem oz. uporabo, tudi pri drugih izobrazbenih oz. socialnih skupinah. Sicer pa nesporno velja, da imajo vse kategorije anketiranih do jedrskih elektrarn in drugih jedrskih objektov na splošno odklonilen odnos, le da skupina višje, visoko izobraženih ekološke cilje višje vrednoti in ima do reševanja problemov na tem področju realističnejši odnos; pri manj izobraženih, ki so nepoučeni o bistvu jedrske energije, pa se bolj izražajo oz. uveljavljajo predsodki.

Medletna opazovanja ekološke zavesti na tej točki kažejo, da se vse več anketirancev zaradi jedrske elektrarne oz. radioaktivnih snovi in odpadkov čuti oškodovane oz. življenjsko ogrožene. To še posebej nakazuje naglo povečanje deleža anketirancev, ki se čutijo oškodovane oz. ogrožene v časovnem preseku 1986 (15%) in 1990 (januar 1990 – 50,4%). Primerjava s kasnejšo meritvijo v letu 1990 (december – 34,7%) pa kaže, da evforija ob političnem preobratu po prvih demokratičnih volitvah (april 1990) in zaostrovanje gospodarske krize »subjektivno jedrsko ogroženost« rahlo potiskata v ozadje. Sicer pa analiza pokaže, da subjektivna jedrska ogroženost (zaznavanje jedrske ogroženosti) močno korelira z bližino jedrskih objektov (JE Krško). Daleč najvišjo ogroženost namreč izražajo anketiranci iz spodnjega Posavja in Dolenjske, daleč najnižjo pa anketiranci iz kraške regije, Goriškega in Gorenjske.

b) Odnos javnosti do energetske politike. Tudi tu (Kos, 3–2) se konsistentno izkaže, da je odnos anketirancev do uporabe jedrske energije in njenih posledic odklonilen, hkrati pa tudi nekonsistenten, saj ne izraža ustrezne pripravljenosti za razreševanje problema z vidika prevzemanja »socialnih stroškov« oz. z vidika razreševanja problema odlagališča NSRO. Večinsko zavzemanje za zaprtje jedrske elektrarne do leta 1995 je omajano ob hkratni pragmatični opredelitvi dobre tretjine anketirancev, ki se jim zdi predčasno zapiranje JEK nesmotrno oziroma v danih slovenskih gospodarsko-energetskih razmerah realno neizvedljivo.

c) Vidiki ekološke mobilizacije. Raziskava v tem delu (Kos, 3–4) opozarja na razlike med deklarativno in manifestno ravniyo ekološke zavesti. Izpovedana (deklarirana) ekološka zavest ni vselej utemeljena v individualnih ekološko motiviranih ravnanjih. Analiza nas opozarja, da celo na tako delikatnem izseku

ekološke zavesti kot pri odnosu do jedrske energije le-ta ni globoko ukoreninjena v vsakodnevem ravnanju in vedenju. Ker anketiranci gospodarskim ciljem v glavnem pripisujejo večji pomen, je verjetno, da bi ob njihovi radikalni konfrontaciji z ekološkimi cilji pri slednjih popustili. To velja tudi glede na ugotovitev, da pri delu opazovane populacije (nižje izobraženi) ekološka zavest nasploh (oz. odnos do jedrske energije) ni racionalno utemeljena. In to še posebej glede na neugodne socialnoekonomske spremembe, ki zadenejo prav to kategorijo (povečan delež nezaposlenih, povečan delež zaposlitveno ogroženih, težek gmotni položaj in revščina).

Visoko izražanje (deklariranje) ekološke zavesti, ki ni racionalno in izkustveno utemeljena, lahko pojasnimo z zunanjimi vplivi (zeleno gibanje v Evropi, vpliv občil ipd.). Na izražanje odnosa do jedrske energije v tem času (1990) pa še vedno odločilno vpliva črnobilska katastrofa. Med dejavnike, ki vplivajo na visoko izražanje ekološke zavesti, pa bi lahko vključili tudi vrednotenje aktualnih družbenih sprememb v Sloveniji ter odnos do »slovenske zemlje«. Visoka stopnja samoidentifikacije Slovencev se izraža tudi v izrekanju za ekološke cilje glede varovanja domačega okolja. Ne moremo torej zavreči domneve, da je ekološka zavest podrejena trenutnim vplivom oz. političnim in še posebej socialnoekonomskim spremembam v slovenskem družbenem prostoru. Na to še posebej opozarja dejstvo, da se ekološka zavest oblikuje na podlagi posredovane izkušnje brez zadostne utemeljenosti v lastnem znanju in obveščenosti.

d) Odnos do gradnje skladišča NSRO v Sloveniji. Skladiščenje radioaktivnih odpadkov je tudi v Sloveniji eden od najpomembnejših posledičnih problemov (Gantar: 4.1), s katerim se srečuje energetska politika po gradnji jedrske elektrarne v Krškem. Graditev odlagališča NSRO sočasno z jedrsko elektrarno bi v Sloveniji (ali na Hrvaškem) zelo verjetno ne povzročala večjega odpora javnosti. Javnost bi v merah razumevanja te nove energetske tehnologije gradnjo odlagališča sprejela kot samoumevno. Okoliščine, v katerih je potekala gradnja jedrske elektrarne, pa so se medtem korenito spremenile. To se kaže predvsem: (1) v spremenjeni in visoko razviti ekološki zavesti ljudi in (2) še posebej v strahu pred morebitnimi nesrečami po izkušnjah iz Černobila. (3) Temeljito so se spremenile gospodarske razmere izpred 15-ih oz. 20-ih let. (4) Pomembna sprememba je prav gotovo tudi razpad nekdanjih držav (SFRJ) in sprememba narave razmerij med zveznima enotama investitoricama Slovenijo in Hrvaško, ki sta medtem postali samostojni državi z lastno gospodarsko in energetske politiko, in (5) Slovenijo danes označuje izrazita gospodarska (in torej tudi energetska!) kriza, ki jo stopnjuje ne le družbenosistemski preobrat, marveč še posebej vojna v prostoru nekdanje Jugoslavije ter v zvezi z njo popoln razpad gospodarskega prostora in trga. Tem okoliščinam dodajamo še (6) ugotovitev o relativno nizki obveščenosti ljudi o bistvu tehnologije skladiščenja in o škodah, če z gradnjo odlagališča NSRO odlašamo, ter (7) nepripravljenost političnih strank, da bi se o bistvenih odprtih vprašanih energetske politike – še posebej v odnosu do usode jedrske elektrarne ter gradnje odlagališč – sporazumele. Vse to kaže na korenitost teh sprememb. Odločanje o gradnji odlagališča NSRO je danes bistveno oteženo, čeprav navedene okoliščine ne delujejo vse enoznačno.

V tako spremenjenih razmerah lahko odnos javnosti do gradnje odlagališča NSRO pokažemo skozi naslednje vidike: seznanjenost z bistvom gradnje odlagališča, stališča do poteka izbire lokacije ter odnos anketirancev do morebitne gradnje odlagališč v bližini njihovega bivalnega okolja.

Preizkus pokaže, da imajo ljudje v glavnem neizoblikovane, pa tudi napačne

predstave o tem, čemu naj bi bilo namenjeno odlagališče NSRO. To se kaže predvsem v prepričanju velike večine, naj bi v skladišču NSRO shranjevali visokoradioaktivno izrabljeno jedrsko gorivo, kar nas torej opozarja na to, da anketiranci ne ločujejo med srednje- in nizkoradioaktivnimi oziroma visokoradioaktivnimi odpadki na drugi strani. Za ljudi je vse, kar je povezano z radioaktivnostjo, enako nevarno in nesprejemljivo. Analiza sicer razkrije razlike v obveščenosti in opredelitvah do njih, ki se nizajo nekako vzporedno z izobraženostjo. Ljudje z več izobrazbe imajo bolj izoblikovane poglede, manj so neopredeljeni, razlikujejo med občutkom ogroženosti in dejansko ogroženostjo itd., vendar te razkrite nianse ne morejo zabrisati predstave o celotni sliki odklonilnega razpoloženja do gradnje odlagališč. Ljudje se pač ne zavedajo, da je – vsaj v Sloveniji – v današnjih razmerah gradnja odlagališča NSRO poizkus vsaj delnega reševanja problema.

Da je to tako, kaže tudi zaznavanje škode in ogrožanja, ki bi ju povzročila gradnja odlagališča NSRO. Na prvo mesto se povzpne »sevanje, ki ga ni mogoče nikoli povsem preprečiti«, temu pa sledi »psihološki strah pred sevanjem (vzneirjenost ljudi)«, kar dopušča razmislek o tem, da ljudje podzavestno čutijo bistvo problema, da pa ne zmorejo določiti meje med objektivnim stanjem in zaznavo tega. Sicer pa je močno poudarjenih še več »psiholoških vidikov«: nepriljubljenost okolja zaradi odlagališč, onemogočen turistični razvoj kraja, »ljudje bi se zaradi odlagališč začeli odseljevati« ipd. Med objektivno škodo in ogrožanje pa se na višjih stopnjah uvrščajo še: nevarnost pri prevozu odpadkov, »izpiranje radioaktivnih snovi ob poplavah, potresih«, odvzem dragocenega prostora za kmetijstvo in druge namene. Iz navedenega moremo sklepati, da med ljudmi prevladuje predvsem strah pred sevanjem, ki temelji na prepričanju, da sevanja ni mogoče nikoli v celoti preprečiti ali izločiti. Strah pred sevanjem pa je tako močno zaznaven verjetno tudi zaradi tega, ker ljudje ne ločijo – deloma pa ne verjamejo v ločitev – med nizko- in srednje- ter visokoradioaktivnimi odpadki oziroma ne poznajo razlik med njimi. Na tem mestu lahko torej ugotovimo prevladujoč strah pred radioaktivnim sevanjem in sorazmerno nizko obveščenostjo o bistvu problemov v zvezi z jedrsko tehnologijo pridobivanja energije, še posebej pa v zvezi s skladiščenjem nizko- in sredneradioaktivnih snovi. Na točki radioaktivnih odpadkov se kumulirata odbojen odnos do jedrske energije nasploh oz. bojzani pred sevanjem in odbojen odnos do odpadkov, ki – glede na slabe izkušnje – prevladuje tudi v slovenskem družbenem prostoru.

V zvezi s postopki izbire lokacije za gradnjo odlagališča se v javnosti oblikujejo tile pogledi: za rešitev vprašanja lokacije odlagališča NSRO je po mnenju ljudi predvsem odgovorna država (republika). Glede na to bi lahko sklepali, da so dejanja in odločitve slovenskega parlamenta oz. vlade legitimne, saj prebivalci od njih pričakujejo rešitev tega problema (graf 8). Ko pa naj bi šlo za končno odločitev za lokacijo odlagališča NSRO, se pokaže polarizacija pogledov v obsegu: odločijo naj krajani območja, na katerem bo odlagališče (33,1%) – odločijo naj vsi prebivalci Slovenije na referendumu (29,7%). Strokovnjakom pri tem anketiranci pripisujejo bistveno manjši vpliv (18,1%), slovenski vladi in parlamentu pa skoraj nikakršnega (10,7%). Očitno je, da med ljudmi močno prevladuje nek svojevrsten občutek za demokracijo, ki glede na prevladujoče negativno razpoloženje v javnosti seveda pomeni odlaganje rešitve problema v neskončnost. Takšno stališče pa je tudi v nasprotju s siceršnjim prepričanjem večine anketirancev, naj bi za skladišče NSRO poskrbela predvsem republika.

Določitev lokacije za gradnjo odlagališča NSRO se je znašla v precepu med nizko obveščenostjo prebivalstva, njihovim interesnim razhajanjem in prevladujo-

čim odbojnim odnosom do vsega, kar je v povezavi z radioaktivnim sevanjem – ter nesposobnostjo oz. nezmožnostjo političnih strank, da bi izoblikovale »nacionalno doktrino« o jedrski problematiki in usodi JEK. Jasno je, da se (Gantar, 3–4) kalkulacija »volivcev« skoraj nujno izteče zoper odločitve o skladiščih oz. skladišču NSRO. Če pa bodo odločali samo prebivalci območja, na katerem naj bi bilo odlagališče, bodo seveda razmišljali takole: »Zakaj naj bi prav mi sprejeli večje tveganje, da bi preostale prebivalce Slovenije razbremenili vsakršnega tveganja v zvezi s skladiščenjem NSRO?« in se bodo seveda odločali proti. Če pa bo odločitev sprejeta na referendumu, bo odločala večina, ki jo sestavljajo neprizadeti prebivalci. Njihova kalkulacija pa bi utegnila biti: »Odločitev ZA ali PROTI me osebno ne prizadene preveč, toda moja odločitev za NE veliko pomeni za tiste, ki bi živeli v bližini skladišča NSRO ali pa bi bili zaradi njega kakor koli prizadeti.« In bi se po vsej verjetnosti odločili proti skladišču NSRO z izgovorom, naj se ta problem reši kako drugače. Glede na zavest in obveščenost na točki raziskave (1990) bi torej lahko sklepali, da bi bili tako globalna (nacionalni referendum) kot tudi lokalna (odnos lokalnega prebivalstva, izražen z lokalnim referendumom) odločitev odklonilni. Trdnost odklonilnega odnosa do gradnje odlagališča NSRO se kaže v prevladujočem stališču, da »odlagališče ni sprejemljivo nikjer v Sloveniji« (61,4%), in le zanemarljivih 2,7% anketirancev je v tem času pripravljenih sprejeti lokacije odlagališča v bližino svojega kraja prebivanja.

Seveda prideta pri tem majhnost slovenskega ozemlja in visoka identifikacija s »slovensko zemljo« močno do izraza. Trdnost odklonilnega odnosa dodatno ponazarja prevladujoče stališče, da »pod nobenim pogojem ni mogoče pristati na gradnjo odlagališča, vsakršna odškodnina je navadno podkupovanje« (76,3%), ter v nakazovanju izjemno visokega ekološkega oz. protijedrskega aktivizma, kar kaže na to, da bi v zvezi z določanjem lokacij v lokalnih okoljih prihajalo do radikalnih in odločnih uporov. Dobra tretjina anketirancev (36,8%) bi sicer legitimno odločitev o lokaciji bodisi konformno sprejela (11,9%), če bi strokovnjaki ponudili zadostne dokaze o varnosti (24,9%), vendar pa visok delež deklariranih »upornikov« daleč presega doslej z raziskavami izmerjen uporniški potencial. Ljudje torej izražajo prepričanje, da proti volji prizadetega prebivalstva ni mogoča gradnja odlagališča, četudi bi to pomenilo večjo nevarnost zaradi nerešenega problema odlaganja radioaktivnih odpadkov na lokaciji JE Krško. Taka javnomnenjska presoja seveda v celoti prezre, da je lokalno prebivalstvo v neposredni okolici JE Krško glede načina odlaganja neprimerno bolj izpostavljeno kot prebivalstvo v okolici potencialne lokacije odlagališča NSRO ter da z odlaganjem rešitve nastajajo kumulativno negativni učinki, ki lahko prizadenejo prebivalstvo Slovenije kot celoto.

Študija je v tem delu nakazala nekaj pomembnih ugotovitev in priporočil, koristnih predvsem z vidika določanja nadaljnje strategije države. Javnosti je treba prikazati, da je stopnja tveganja v zvezi z odlagališčem NSRO bistveno manjša kot pri aktivnih jedrskih objektih. Potrebo po graditvi odlagališča NSRO je treba utemeljiti ne le v zvezi z delovanjem jedrske elektrarne, temveč tudi zaradi potreb, ki nastajajo na drugih področjih uporabe radioaktivnih snovi (zdravstvo, gospodarstvo). Pomembno vlogo pri morebitnem spreminjanju stališč ljudi do gradnje skladišča NSRO imajo strokovnjaki. Pri pojasnjevanju javnosti imajo torej strokovnjaki odločilno vlogo. Strokovno informacijo bi kazalo prirediti predvsem za potrebe manj izobraženega prebivalstva in nanj osredotočiti informacijsko dejavnost. Sicer pa bi kazalo celotno strategijo obveščanja javnosti prilagoditi različnim ciljnim javnostim (neposredno prizadeti prebivalci, manj obveščene kategorije prebivalstva, izobraženci, odločni nasprotniki, politične stranke).

Zadnje meritve javnega mnenja o odnosu prebivalstva Slovenije do delovanja oz. zaprtja jedrske elektrarne Krško smo opravili v okviru raziskave SJM91₂ novembra in decembra 1991, nekaj kasneje pa smo podatke dopolnili še s posebno pisno anketo (februar 92; realizacija: 70%). Rezultati prve raziskave kažejo, da se je le malo anketirancev v tem času odločalo v prid vladni programski postavki o zaprtju jedrske elektrarne Krško do leta 1995. Večina anketirancev (49,6%) je izrazila zadržan odnos do nameravanega zaprtja oz. se zavzela za obratovanje jedrske elektrarne do izteka njene ekonomsko-tehnološke življenjske dobe. Ob tem je zanimivo, da je delež neopredeljenih anketirancev, ki jih razkriva ta raziskava, sorazmerno nizek (16,2%). To gre verjetno pripisati medijski prisotnosti problema JEK in njegovi izraziti spolitiziranosti v zadnjem obdobju.

Analiza, opravljena na podlagi rezultatov te raziskave, je pokazala, da stališče v prid zaprtja jedrske elektrarne močnejše izražajo anketiranci, ki jih označujejo nižja izobraženost, nižja kvalificiranost, nižja stopnja politične kulture itd., ter da je delež stališč v prid upoštevanja ekonomskih razlogov in v prid obratovanja elektrarne do izteka njene življenjske dobe porasel med višje oz. visoko izobraženimi, višje kvalificiranimi anketiranci ter nasploh med anketiranci z višjo stopnjo politične kulture. Glede na to da je po izteku te raziskave v začetku leta 1992 v iskanju medstrankarskih povezav vlada oblikovala predlog zakona o razpisu referendumu – skladno s svojim koalicijskim programom – in je ta okoliščina dodatno aktivirala in spodbudila javno mnenje, smo februarja ponovno merili odnos do obratovanja oz. zaprtja jedrske elektrarne (pisna anketa). Vrednotenje razlogov za vladno odločitev v prid referendumu o nadaljnji usodi jedrske elektrarne pokaže, da so ljudje dojeli predvsem politično utemeljenost oz. pogojenost te odločitve in da pri tem ne gre predvsem za načelno ravnanje vlade. Na to nas še posebej opozarjajo odgovori: »ker vlada noče prevzeti odgovornosti za tako pomembno odločitev« (28,6%), »da bi vlada ohranila podporo Zelenih Slovenije« (10,3%), »zaradi vztrajnega pritiska Zelenih Slovenije« (10,5%). Hkrati pa dovolj izrazito izstopa tudi pozitivno utemeljevanje odločitve o predlogu za referendum, ki se kaže predvsem v odgovorih: »najbolj demokratičen način odločanja«; »izpolnitev volilne obljube Demosa«.

Da je javno mnenje na točki določanja nadaljnje usode jedrske elektrarne Krško razklano, kažejo tudi odgovori na vprašanje, kako bi anketiranci ravnali, če bi bili z referendumom postavljeni pred odločitev, da glasujejo za ali proti. Delež anketirancev, ki se opredeljujejo za zaprtje ali proti zaprtju jedrske elektrarne, je na domnevem referendumu skoraj izenačen (39,6% – 36,7%). Skoraj četrtnina anketirancev pa je ob vprašanju ostala neopredeljena. Na podobno zastavljeno vprašanje »o zaprtju JEK leta 1999« pa smo dobili odgovore, ki so neznatno bolj zostreni v smeri zaprtja (41,8%). Da bi ugotovili trdnost oz. sprejemljivost stališč anketirancev, smo opravili analizo v okviru panela 1415 anketirancev, ki so na enaka vprašanja odgovarjali novembra 1991 in februarja 1992. Pri tem je bilo za razumevanje odnosa celotne (za polnoletno prebivalstvo Slovenije reprezentativne) skupine anketirancev, zajete s prvo raziskavo, zanimivo ugotoviti, kako bi se v svojih stališčih opredeljevali do jedrske elektrarne tisti anketiranci, ki se na pisno anketo niso odzvali. Šele na tej osnovi bi si lahko prikazali razporeditev celotne populacije. Opravljena analiza nam pokaže, da v celotni populaciji oblikujeta dve skupini s sorazmerno trdnim stališčem ZA oz. PROTI zaprtju jedrske elektrarne. Trdna stališča za zaprtje izraža 14,6% reprezentativnega vzorca, enako

trdno stališče proti zaprtju pa 17% istega vzorca. Manjša skupina anketirancev (5,4%) je spremenila svojo prvotno opredelitev: po poprejšnji odločitvi za zaprtje se zdaj odloča proti zaprtju jedrske elektrarne. Nekaj anketirancev, ki so prvotno izražali stališče v prid zaprtja, pa ob drugi meritvi ostane neopredeljenih (3,3%). Tudi med anketiranci, ki so prvotno izražali stališče proti zaprtju jedrske elektrarne, prihaja do nihanj v njihovih opredelitvah. Tako jih je kar 9% v celotni opazovani populaciji, ki se odločajo za zaprtje, precej (8,1%) pa jih ostaja ob drugi meritvi neopredeljenih. Seveda je napaka gornjega prikaza v tem, ker ne upošteva spremembe stališč skupine, ki se na pisno anketo ni odzvala. Ob predpostavki – ki pa je malo verjetna – da pri tej skupini ne bi prišlo do spreminjanja stališč, bi lahko rekli, da skupno 22,8% opazovane populacije izreka stališča za zaprtje jedrske elektrarne in da 22,5% opazovane populacije izreka stališča proti zaprtju jedrske elektrarne. Preostali opazovanci pa nihajo med tema dvema opredelitvama. Seveda pa je ta sprememba nedorečena, saj ne upošteva obsega in smeri sprememb stališč iz opazovanja izključene skupine. Če bi izhajali iz predpostavke, da je iz opazovanja izključena skupina spreminjala svoja stališča v povprečju kot skupina, ki je bila v drugo meritev vključena, lahko ugotovimo, da je za zaprtje neznatno več anketirancev kot proti zaprtju (v razmerju približno 40% proti 37,5%), da pa znaten del populacije nima opredeljenega stališča. Seveda je tudi ta sprememba dvomljiva, saj ne upošteva dejavnika spremenljivosti stališč glede na značilnosti posameznih skupin v vzorcu. Opravljena analiza pa pokaže, da se proti zaprtju bolj kot v povprečju opredeljujejo visoko in višje izobraženi anketiranci, višje kvalificirani anketiranci ter uslužbenci s srednjo in visoko izobrazbo, anketiranci z elementi vodilnega dela na delovnem mestu itd. To po eni strani opozarja na pomembne kakovostne razlike pri opredeljevanju populacije in torej na dejstvo, da se v prid zaprtju odločajo predvsem manj obveščeni, pa tudi predvsem neobveščeni anketiranci. Pri tej spremembi pa je zanemarjeno tudi dejstvo, da je v celotni populaciji znatno manj anketirancev z visoko oz. višjo izobrazbo, z višjim delovnim položajem, z boljšo obveščenostjo kot onih s slabšo. Pri presoji opisanih raziskovalnih podatkov vsekakor ne kaže zanemariti temeljnega dejstva, na katerega še posebej opozarja raziskava med prebivalci v neposrednem okolju JE Krško, ki je izčrpno prikazana v naslednjem poglavju, namreč da so ljudje nasploh zelo slabo obveščeni o bistvu problematike jedrskih elektrarn, sevanja, problemov v zvezi z lokacijo in gradnjo odlagališč NSRO itd. Njihova odbojnost do jedrske elektrarne in še posebej odlagališč NSRO ni predvsem rezultat dobre obveščenosti o bistvu in naravi njihovega delovanja, temveč predvsem rezultat pomanjkljivega in pristranskega obveščanja. Na to nas opozarjata tudi nizka »trdnost« oz. nizka stopnja izoblikovanosti stališč ter velika spremenljivost v opredeljevanju do tega problema.

Raziskavi, opravljeni v zadnjem obdobju, nas torej še posebej opozarjata na neizoblikovanost, čustveno določenost in spremenljivost stališč v zvezi s problematiko jedrske elektrarne in z vsem, kar je z njo povezano.

Leto 1992: Stališča izkušenih – regionalne paralele

Februarja 1992 je potekala posebna raziskava stališč občanov do razvojne problematike Posavja. Pri tem je dejansko šlo za sondažo stališč prebivalstva v neposredni okolici jedrske elektrarne Krško, ki naj pokaže, kako ljudje danes presojujejo njeno gradnjo in delovanje predvsem z vidika sprememb, ki so nastale

v njihovem bivalnem okolju v zadnjih letih. V raziskavo je bilo zajetih 540 polnoletnih prebivalcev iz krške in brežiške občine. Zanimalo nas je, kako ljudje danes oblikujejo odnos do dejanj in ravnanj v preteklosti: retrospektiva njihovega ekološkega osveščanja. Zanimalo pa nas je tudi, kako presojuje razmere zdaj, ko vrednotijo perspektivo svojih družin v neposrednem okolju jedrske elektrarne. V raziskavi smo tako dali poudarek trem vidikom, in sicer: splošni razvojni problematiki v okolju, vrednotenju razmer v zvezi z delujočo jedrsko elektrarno, pogledom na njeno perspektivo ter problematiki postopnega reševanja problemov jedrske elektrarne, kot se kaže v odnosu do gradnje skladišč NSRO.

Raziskava razvojne usmerjenosti in ekološke zavesti prebivalcev krške in brežiške občine (Kos, 5–1) nam ponuja naslednje ugotovitve:

- med ljudmi kljub trenutnim krznim razmeram prevladuje dokajšen razvojni optimizem, čeprav anketiranci sedanje življenjske razmere ter razmere v kraju bivanja, občini in Sloveniji nasploh ocenjujejo kot slabše glede na preteklost. Visoko stopnjo zadovoljstva z razmerami v kraju kaže podatek, da velika večina anketirancev (78,8%) ni nikdar niti razmišljala o tem, da bi se preselila v kak drug kraj – in le približno 1,5% vprašanih je kdaj razmišljalo o preselitvi zaradi bližine jedrske elektrarne;

- glede ekološkega aktivizma bi lahko rekli, da je praktično reševanje ekoloških problemov nekako zunaj dosega zaznanega polja učinkovanja oz. angažiranja vprašanih. Podatki pokažejo, da si opazovana populacija ekologijo predstavlja kot neke vrste »očiščevalno« oz. »higienistično« dejavnost in da se nasploh anketiranci precej bolj ogrevajo za tiste pristope in angažiranja, ki jih lahko v celoti sami nadzorujejo;

- pri razvojnostrateških vprašanjih, kot so politična osamosvojitve, porast gospodarstva, vključitev v Evropo, reševanje perečih socialnih problemov, zavzema ekološka problematika zadnje mesto. Reševanje ekoloških problemov je torej znotraj tega spektra vprašanj zaznano kot najmanj pomembno. Iz tega bi lahko sklepali, da so pozicije vprašanih v razvojnem pogledu precej tradicionalno pragmatistične;

- jedrsko elektrarno Krško in njene učinke na lokalni (regionalni ravni) anketiranci sicer dojemajo kot ekološko zelo pereč problem, pri čemer pa med anketiranci iz obeh izbranih občin kot izrazito pereč problem izstopa še ekološki problem »Videm-Krško«. Pri tem je zanimivo in značilno, da problem papirnice kot osrednji ekološki problem močneje izstopa v Krškem kot pa v Brežicah. Ljudje iz neposredne okolice jedrske elektrarne torej tej ne pripisujejo prvega mesta v ekološki problematiki svojega okolja, marveč jih vznemirja predvsem ekološka problematika, povezana s papirnico Videm. Zdi se, da je glede na intenziteto aktualne neposredne ogroženosti takšna presoja racionalno utemeljena. Deloma pa ta vtis popravlja ugotovitev, da je med vsemi ekološko problematičnimi objekti v bližini bivalnega (stanovanjskega) okolja najmanj sprejemljivo odlagališče nizko- in srednjeradioaktivnih odpadkov;

- velika večina vprašanih svoje osebne usode ne povezuje z delovanjem JEK. Le desetina vseh predvideva, da bi lahko imelo zaprtje jedrske elektrarne na njihovo življenje neposredne ali posredne negativne učinke. Kot negativna posledica močno izstopa izguba večjega števila delovnih mest (57,8%), opozarjajo pa tudi na finančne izgube (25,9%) in kadrovske izgube (odseljevanje bolj izobraženih, perspektivnih kadrov – 24,3%). Hkrati pa podatki pokažejo, da na lokalni ravni jedrska elektrarna Krško ne prinaša tolikšnih ekonomskih in socialnih ugodnosti, da bi odločilno odtehtali domnevne negativne ekološke učinke;

– v zvezi z uporabo jedrske energije na splošni ravni anketiranci opozarjajo predvsem na možnost nesreče v elektrarni (41,1%) in problem shranjevanja odpadkov (30,6%); med argumenti v prid uporabe jedrske energije pa govorijo, predvsem pomanjkanje alternativnih virov (31,3%), izguba slovenske energetske samostojnosti (16,6%) ter nižja cena proizvedene energije (14,6%);

– velika večina ljudi izraža bojazen, da bi ob sedanjih razmerah lahko prišlo do večje nesreče (66,7%). Kot najbolj verjetni vzrok nesreče pa navajajo tehnične pomanjkljivosti (31,9%), potres (19,1%) in sabotaže (8,4%). Možnost napake zaposlenih je močno v ozadju, kar kaže na to, da ljudje v okolici jedrske elektrarne strokovnjakom v glavnem zaupajo;

– kljub visoki stopnji zaupanja v usposobljenost osebja JEK pa ljudje v celoti ne zaupajo rezultatom meritev radiacije, glede objektivnega obveščanja javnosti pa zaupanje v strokovnjake iz jedrske elektrarne še dodatno upade;

– v zvezi z nakazovanjem prihodnosti JEK le desetina vprašanih vztraja pri radikalni poziciji, ki se izrazi v zahtevi, da je treba elektrarno nemudoma zapreti, še nadaljnji dve desetini (21,9%) anketiranih se zavzema za zaprtje elektrarne do leta 1995, medtem ko velika večina izreka pragmatično stališče, da bi »bilo sicer dobro, da bi jo zaprli, vendar pa zaradi težav v preskrbi z energijo to ne bo mogoče« (25,2%), oz. stališče, da naj »nuklearka deluje, dokler je varna in ekono-mična« (35,0%). V Posavju, v neposrednem okolju delujoče jedrske elektrarne, so zagovorniki radikalnih stališč v prid takojšnjega zaprtja oz. v prid zaprtja do leta 1995 v očitni manjšini, kajti dve tretjini vseh opredeljenih se izreka za nadaljnje obratovanje elektrarne. Navedena stališča so anketiranci izražali ob upoštevanju »današnjih gospodarskih razmer v Sloveniji«, ko pa jim je bilo postavljeno enako vprašanje na osebni ravni (kakšno je vaše osebno stališče...), pa je odnos do »usode« JEK bolj izostren: skoraj polovica vseh anketirancev se izreka za takojšnje zaprtje (22,8%) oz. za zaprtje do leta 1995 (26,9%), slaba polovica (41,9%) pa se zavzema za nadaljnje delovanje elektrarne do predvidene obratovalne dobe.

Tudi v tej raziskavi, ki sicer zajema le odnos prebivalcev občin Krško in Brežice do razvojne in energetske politike, smo preverjali stališča do problema odlagališč NSRO. Pričakovali smo, da stališča anketirancev v teh dveh občinah vsaj v nekaterih pogledih odstopajo od stališč celotne slovenske populacije pač zato, ker v Krškem obratuje jedrska elektrarna, hkrati pa je v okrilju te elektrarne začasno skladišče NSRO. Lahko bi domnevali, da so prebivalci teh dveh občin, še posebej Krškega, nekoliko bolj seznanjeni z realnimi nevarnostmi jedrske energije in tudi s problemi hranjenja NSRO. Raziskava teh domnev ni v celoti potrdila. Oglejmo si nekaj osnovnih rezultatov.

Anketiranci s tega področja so sicer nekoliko bolj seznanjeni z namenom in vrstami odpadkov, ki se shranjujejo v skladiščih NSRO, kot slovenska populacija v povprečju, kljub temu pa lahko ugotovimo, da je obveščenost še vedno nizka, kar implicira napačno predstavo o bistvu odlagališč NSRO pri skoraj dveh petinah anketiranih. Izredno visok delež anketiranih (39,6%) namreč meni, da gre za gradnjo odlagališča za izrabljeno gorivo, torej za visokoradioaktivne odpadke.

Tudi med anketiranci s posavskega področja je močno ukoreninjen strah pred sevanjem, bodisi zato ker so prepričani, da ga ni mogoče nikoli popolnoma preprečiti, ali pa je ta strah zasnovan na povsem psihološki ravni kot problem vznemirjenosti ljudi. Zanimivo je, da Posavci močneje poudarjajo nevarnost pri transportu odpadkov, ki je potencialno večja, kot pa denimo »povečano sevanje iz

skladišča«. Tudi pri njih nasploh dominirajo psihološko utemeljene negativne posledice nad dejanskimi posledicami, ki bi nastale, če bi prišlo do gradnje odlagališča na določeni lokaciji.

Anketiranci iz Posavja ugotavljajo nujnost gradnje odlagališč NSRO (68,6%). O lokaciji odlagališča lahko po mnenju anketirancev legitimno odločajo predvsem strokovnjaki, specialisti 29,1%), vsi prebivalci Slovenije na referendumu (28,4%) in krajski območij bodoče lokacije odlagališča (25,8%). Posavski anketiranci torej mnogo izraziteje kot Slovenci v povprečju poudarjajo odgovornost in pooblastila strokovnjakov pri določanju lokacije odlagališča. Sicer pa tudi med njimi prevladuje odklonilno stališče: »odlagališče ni sprejemljivo nikjer v Sloveniji« (16,7%), medtem ko gradnjo odlagališča nekje v Sloveniji dopušča le dobra petina vseh anketirancev (22,0%). V zvezi z možno lokacijo odlagališča v lastnem kraju oz. v bližini bivališča anketiranci iz Posavja izražajo skrajno angažiran negativni odnos (»nikoli ne bi sprejel takšne odločitve, upiral bi se z vsemi sredstvi« – 59,2%). Z možnostjo, da bi NSRO shranjevali kar »za ograjo« Krške elektrarne, soglaša le 8% anketirancev.

Iz vsega nakazanega moremo ugotoviti, da je ekološka zavest Posavcev na točki jedrske elektrarne in njenih posledic nekako razdvojena in razpeta med naslednje nasprotujoče si opredelitve: (1) popolno pasivnost in nizko ekološko osveščenost med gradnjo elektrarne, (2) svojevrstno brezbržnost in privajenost na delovanje elektrarne v lastnem okolju, (3) nizko obveščenost o bistvu jedrske tehnologije in njenih nevarnostih, (4) pragmatično pristajanje na nadaljnje delovanje elektrarne predvsem z vidika ekonomskih posledic za sistem kot celoto – pa tudi z vidika neposrednih negativnih posledic za kraj, občino, regijo, (5) deklarirano bojazen pred sevanjem, (6) odklonilnim odnosom do gradnje odlagališča NSRO v domačem okolju, (7) napovedovanjem radikalnega upora proti možni gradnji odlagališča v domačem okolju (B), odklonilnim odnosom do gradnje odlagališča kjer koli v Sloveniji in končno (9) spoznanjem o nujnosti gradnje odlagališča NSRO.

Podoba o oblikovanju oz. spreminjanju stališč do jedrskih elektrarn in radioaktivnih odpadkov, kakršno razkriva regionalna posavska raziskava, še dodatno nakazuje zapletenost vlog in nalog, ki stojijo pred legitimnimi nosilci slovenske razvojne, ekonomske in energetske politike v zvezi z nadaljnjo usodo jedrske elektrarne ter gradnjo odlagališč NSRO.

SKLEP

Slovenčev odnos do ureditve vprašanja jedrske energije oz. vprašanj v zvezi z njeno rabo se oblikuje znotraj ekološke zavesti. Le-ta se oblikuje ob součinkovanju vrste družbenorazvojnih in socializacijskih dejavnikov in ob izrazitem učinkovanju medijske in politične interpretacije osrednjih dogodkov s tega področja. Polje oblikovanja ekološke zavesti zajema najmanj evropski kulturni prostor, v zvezi z razumevanjem neposrednih nevarnosti oz. oškodovanj zaradi jedrskega sevanja pa tudi ožje regionalne prostore.

Pregled raziskav, ki so potekle v obdobju 1984 do 1992 na nacionalnem vzorcu, v enem primeru pa na vzorcu prebivalcev Posavja, jasno nakaže časovno postopnost oz. stopnjevitost v oblikovanju in izražanju ekološke zavesti nasploh in še posebej v odnosu do problematike jedrskega sevanja. Osrednji dogodek, ki je vplival na ekološko senzibilizacijo prebivalstva v zvezi z jedrsko energijo, je brez

dvoma černobilskata katastrofa. Če lahko trdimo, da je dotlej v slovenskem prostoru ekološka zavest v postopnem vznikanju in da v odnosu do uporabe jedrske energije oz. do gradnje jedrske elektrarne prevladuje brezbržnost, pa je očitno, da je černobilskata katastrofa ljudi iritirala in da odtlej izražajo pretežno odbojna stališča do vseh nadaljnjih posegov ali sprememb na področju jedrske energije. Med ljudmi prevladuje strah pred jedrskimi objekti – in to velja v glavnem za vse kategorije opazovanih, čeprav ga kategorije bolj izobraženih, bolj informiranih izražajo v manjši meri. Da strah pred jedrskimi objekti ni izključno racionalno utemeljen, pa se kaže v protislovnosti odnosa do delujoče jedrske elektrarne na eni strani ter do potencialne gradnje odlagališča nizko- in srednjeradioaktivnih odpadkov na drugi. Kljub prevladujoči bojzani in odbojnemu odnosu do jedrskih objektov se v zvezi z nadaljnjo usodo jedrske elektrarne Krško v javnem mnenju močno uveljavlja »pragmatična« ocena, namreč, da zaprtje elektrarne zaradi nacionalnih energetskih-gospodarskih razlogov ni mogoče, močno pa je prisotno tudi stališče, da naj jedrska elektrarna deluje v okviru svoje tehnološke življenjske dobe. Na drugi strani pa ob spoznanju o potrebi po gradnji odlagališča NSRO, kar se izrazi še posebej skozi načelna stališča prebivalcev Posavja, med ljudmi prevladuje absolutno odklonilen odnos do možnosti gradnje odlagališča v neposrednem bivalnem okolju in močno prevladujoč negativen odnos do možnosti gradnje odlagališča kjer koli v Sloveniji.

Na osnovi rezultatov raziskav in opravljenih analiz lahko sklepamo, da v danih gospodarsko-energetskih razmerah javno mnenje ne bo temeljni vzvod za predčasno zapiranje jedrske elektrarne Krško. Hkrati pa je očitno, da bosta nacionalno javno mnenje in še posebej regionalno javno mnenje težko premostljivi oviri pri uresničevanju zamisli o določitvi lokacije in gradnji odlagališča za nizko- in srednjeradioaktivne odpadke. Tako celo med anketiranci iz Posavja in še posebej iz Krškega, ki sicer ne poudarjajo jedrske elektrarne kot glavnega ekološkega problema, ki se zdijo celo nekaj bolj obveščeni kot v povprečju, ki izražajo sorazmerno visoko stopnjo zaupanja v strokovnjake v jedrski elektrarni, ki uvidevajo potrebo po gradnji odlagališča NSRO, vendarle prevladuje načelno odklonilen odnos do gradnje takšnega odlagališča ne le v njihovem domačem okolju, ampak kjer koli v Sloveniji. Pri tem je jasno, da je takšna odločitev povsem v neskladju z njihovimi regionalnimi interesi. Podoba o oblikovanju oz. spreminjanju stališč do jedrske elektrarne in radioaktivnih odpadkov, kakršno razkriva regionalna posavska raziskava, torej še dodatno nakazuje zapletenost vlog in nalog, ki stoje pred legitimnimi nosilci slovenske razvojne ekonomske in energetske politike v zvezi z nadaljnjo usodo jedrske elektrarne ter gradnjo odlagališč NSRO.

Boljša obveščenost ljudi o bistvu jedrske tehnologije in še posebej o tveganjih in nevarnostih v zvezi s skladiščenjem nizko- in srednjeradioaktivnih odpadkov ter sporazum med političnimi strankami o načinu reševanja problematike jedrske energije v Sloveniji pa sta mostišči v smeri racionalnega reševanja problema.

VIRI:

- (1) N. Toš, C. Trampuž: Stališča Slovencev o razvoju elektroenergetskega sistema, FSPN – CJMMK, Ljubljana 1984, 222 str.
- (2) N. Toš in soavtorji: Slovensko javno mnenje 1987, Delavska enotnost, Ljubljana, 1987, 104 str.
- (3) Skupina avtorjev: Ekološka sondaža in raziskava tiska, FSPN, CJMMK, Ljubljana 1990, 187 str.
- 3.1 Gantar, P.: Stališča anketirancev do izgradnje skladišča NSRO

- 3.2. Kos, D.: Odnos javnosti do dosedanje energetske politike
- 3.3. Malnar, B.: Ekološka zavest Slovencev
- 3.4. Kos, D.: Spreminjanje ekološke zavesti in vidiki ekološke mobilizacije
- 3.5. Toš, N.: »Ekološka zavest Jugoslovanov«
- (4) Skupina avtorjev: Jugoslavija na kriznoj prekretnici, Institut društvenih nauka Beograd, 1991, str. 335
- (5) Skupina avtorjev: Stališča občanov o razvojni problematiki Posavja. FDV, CJMMK, Ljubljana, 1992, 101 str.
- 5.1. Kos, D.: Splošni družbeno razvojni vidiki in ekološka zavest
- 5.2. Kurdija, S.: Kaj menijo tipične populacije o jedrski energiji in nuklearni Krško
- 5.3. Gantar, P.: Stališča anketirancev o lokaciji in izgradnji skladišča nizko in srednje radioaktivnih odpadkov.
- (6) Toš, N.: Stališča o delovanju oz. zaprtju Jedske elektrarne Krško in o referendumu (poročilo), FDV, CJMMK, Ljubljana 1992, 8 str.